

Ornament doet leven

Façadearchitectuur heeft bij sommigen nog steeds een slechte naam. Dat bleek weer eens in de discussie over de versoepeling van de monumentenwet die staatssecretaris Halbe

Zijlstra voorstelt. Volgens sommige monumentenzorgers komt de versoepeling neer op een vogelvrijverklaring van de interieurs van rijksmonumenten. Voortaan genieten alleen nog de gevels van rijksmonumenten effectieve bescherming, vrezen ze. Monumentenzorg wordt zo een kwestie van façadearchitectuur en dat is een zeer verwerpelijke vorm van architectuur, klonk door in de woorden van de tegenstanders in deze krant.

De slechte reputatie van façadearchitectuur dateert van omstreeks 1920. Tot die tijd was het onder architecten algemeen gebruik om van de façade het pronkstuk van een gebouw te maken. Een gevel was als een jas en kon verschillende vormen aannemen, die niet helemaal of zelfs helemaal niet corresponderen met wat erachter zit. Zo gaan achter de rijk versierde lijstgevels van veel grachtenpanden in Nederlandse steden vaak heel gewone punttaken schuil. En het front van de kathedraal in Orvieto is niet meer dan

een hoog scherm met onder meer negentiende-eeuwse mozaïeken waaraan een lagere, verrassend sobere middeleeuwse hal is geplakt.

Met de opkomst van het modernisme en zijn hang naar 'zuiverheid' en 'waarheid' raakten pronkgevels uit de gratie.

Gevels moesten een uitdrukking zijn van het interieur, vonden modernisten. Als ze dat niet deden, logen ze. 'Schortjesarchitectuur' noemden de Nieuwe Bouwers de gebouwen van de Amsterdamse-Schoolarchitecten die op een ouderwetse manier gevels rondom hun gebouwen drapeerden.

De modernistische hang naar waarheid leidde uiteindelijk tot het ideaal van de glazen gevel en maakte Ludwig Mies van der Rohe tot een van de grote helden van de twintigste-eeuwse architectuur. Zijn glazen vliesgevels bieden tenslotte een bijna onbelemmerd zicht op het interieur. Ze verhullen niets en 'spreken de waarheid'.

Maar de waarheid bleek saai. Een woontoren van Mies van der Rohe en zijn vele navolgers ziet er hetzelfde uit als een kantoortoren van Mies van der Rohe en zijn vele navolgers. Hun musea lijken op hun villa's, hun kapellen op hun ketelhuisen. Bijna een halve eeuw geleden al werd Mies van der Rohes adagium *less is more* door de postmodernisten Robert Venturi en Denise Scott-Brown daarom verhaspeld tot *less is a bore*.

Voor Venturi en Scott Brown was (en is) een gevel meer dan een neutrale omhulling van een gebouw, zo legden ze uit in *Learning from Las Vegas* uit 1972, hun beroemde pleidooi voor *architecture par-*

Versoepeling van de monumentenzorg is geen bedreiging voor de architectuur, betoogt Bernard Hulsman. Façades zijn van oudsher de pronkstukken van gebouwen.

lante. Als het meest publieke deel van het gebouw, waar niet alleen de gebruikers maar ook de voorbijgangers mee te maken hadden, is de gevel een belangrijk 'communicatiemiddel'. Hiermee kan een architect iets mededelen, over de aard van het gebouw bijvoorbeeld.

In *Learning from Las Vegas* onderscheiden Venturi en Scott Brown twee soorten 'sprekende gebouwen': de *duck* (vrij zeldzaam in de toenmalige architectuur) en de *decorated shed*. De 'eend', ontleend aan een bestaand Amerikaans restaurant in de vorm van een eend dat eendengerechten serveerde, is een gebouw waarvan de vorm samenvalt met de functie. 'Gedecoreerde schuren' waren genoemd naar de gebouwen in cowboystadjes, waar versierde schermen aanduiden wat er in de dozen achter de schermen te doen is.

Maar niet alleen een saloon is met zijn beschilderde drankflessen op de voorgevel een *decorated shed*, ook gotische kathedralen van Reims en Orvieto, Renaissance-palazzi in Florence, Amsterdamse grachtenhuizen, Zaanse huisjes en natuurlijk de casino's in Las Vegas zijn het.

In Nederland vond *Learning from Las Vegas* lange tijd nauwelijks weerklink. De meeste Nederlandse architecten bleven doen wat hun geleerd was op de technische universiteiten: ontwerpen in de eerlijke, modernistische traditie. Als goede calvinisten hechtten ze veel belang aan 'waarheid' en 'zuiverheid' en verafschuwden ze de 'oppervlakkige' of zelfs 'slechte' Las Vegasarchitectuur. Maar sinds kort halen steeds meer Nederlandse architecten *Learning from Las Vegas* aan. Zo lieten Sjoerd Soeters én Michiel Riedijk vorig jaar in Hilversum op een symposium over de terugkeer van het ornament in de vormgeving precies dezelfde plaatjes uit het boek zien om hun pleidooien voor sprekende architectuur kracht bij te zetten. Niet alleen toonden ze dezelfde tekeningen van *ducks* en *decorated sheds* uit *Learning from Las Vegas*, maar ook de ontwerpen van de Fransman Jean-Jacques Lequeu, die in de jaren na de Franse revolutie doldwaze sprekende gebouwen tekende. Hun boodschap was dezelfde: ornamenten zijn een middel om gevels te verrijken en architectuur te laten spreken.

Met onder meer het bijna voltooide nieuwe stadhuis in Zaandam (een onvervalste *decorated shed*) en het Instituut voor Beeld en Geluid in Hilversum zijn Soeters Van Eldonk Architecten en Neutelings Riedijk Architecten al lang niet meer de enige 'sprekende architecten' die het ornament na een verbod van bijna een eeuw in ere hebben hersteld. Erick van Egeraat, Köther Salman Koedijk architecten, Marlies Rohmer, Wilfried van Winden, Joris Molenaar, Geurst en Schulze, Robert Winkel, de Architecten Cie – allemaal gebruiken ze nu ornamenten en maken ze Las-Vegas-gebouwen. Alleen onder monumentenzorgers zijn er nog die hechten aan 'waarheid' en 'zuiverheid' in de architectuur.

Ook de gotische kathedraal is een versierde schuur

De 'waarheid' van het modernisme blijkt vooral saai

